

ВІДГУК РЕЦЕНЗЕНТА
на дисертацію Лисенко Ганни Олександрівни на тему:
«ХУДОЖНЄ ЖИТТЯ ЗАПОРІЖЖЯ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)

Спеціальність 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація
Галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Ступінь актуальності теми дослідження. Художнє життя України – важлива частина історії українського мистецтвознавства. Воно розвивалось і продовжує свій розвиток не лише в старих і крупних мистецьких центрах, а і в значно менших і значно молодших, і навіть сьогодні в умовах воєнного стану в результаті російської агресії. До значно молодших регіонів належить і Запоріжжя, де інституалізація художніх процесів розпочалась лише у другій половині ХХ століття, але і в цій частині українських земель є помітні сучасні мистецькі здобутки. Тим не менш, художнє життя цього українського міста з його давніми козацькими коренями поки що не ставало предметом спеціального дослідження. Все це і підтверджує **актуальність** теми представленої до захисту даної дисертації..

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження здобувачки виконане на кафедрі теорії і історії мистецтва Харківської державної академії дизайну і мистецтв в межах держбюджетної теми «Сучасні проблеми українського мистецтвознавства в контексті європейських студій» (державний реєстраційний № 0117U001521) та реалізації наукової теми кафедри «Історико-теоретичні аспекти українського мистецтва доби постмодернізму: універсальне й специфічне (протокол № 12 від 22.02.2022).

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, сформульованих в дисертації, базується на виявленні й систематизації наявних літературних джерел, їхньому подальшому опрацюванні, і це надало можливість

сформулювати висновок, що дана проблематика щодо особливостей художнього життя Запоріжжя другої половини ХХ – початку ХХІ століття в українському мистецтвознавстві досліджується вперше. Також переконливим підтвердженням достовірності наукових положень даної дисертації є розгорнутий додаток у вигляді альбому ілюстрацій, що унаочнює і вводить до наукового обігу низку маловідомих художніх творів, важливих для історії українського мистецтва.

Положення дисертації достатньо апробовані та обговорені на дев'яти наукових та науково-практичних всеукраїнських та міжнародних конференціях. Предмет і об'єкт дослідження та ракурс обраної проблематики відповідають паспорту дисципліни 023 – образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

Достовірність і новизна отриманих результатів. З викладеного вище аналізу вже впливає достовірність отриманих автором результатів. В продовження підтверджую, що текст даної дисертації та публікацій за її темою і в цілому дана наукова праця є новим науковим дослідженням ще мало вивченої історії художнього життя Запоріжжя. Наукова новизна дисертації полягає, перш за все, у комплексному підході до вивчення художнього життя Запоріжжя та визначенні чинників, що обумовили особливості розвитку його окремих складових, а саме: художньої освіти, діяльності художніх музеїв та акційно-кураторських проєктів 1990 – 2010-х років, специфіки мистецьких видів і жанрів, яким віддавали перевагу запорізькі мистці досліджуваного періоду, включаючи представників молодшої генерації. Таким чином, мета та завдання даного дослідження, чому посприяла доцільна методологія, вповні успішно виконані, а наукове завдання розв'язане.

Практичне значення результатів дослідження. Дане дослідження за своєю тематикою збагачує українське мистецтвознавство другої половини ХХ – початку ХХІ століть новими фактологічними матеріалами про розвиток художнього життя і, зокрема, про специфічні особливості творчості

мистців одного із провідних індустріальних регіонів України, яким є Запоріжжя. Практичне значення даної дисертації також полягає у використанні її результатів для формування навчальних програм, науково-методичних посібників і лекційних курсів у навчальних закладах мистецтва і культури, у краєзнавчій сфері, а також в роботі музеїв і галерейній практиці.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та дотримання принципів академічної доброчесності. За своїм змістом дисертація Г. Лисенко є завершеною науковою працею і свідчить про дотримання принципів академічної доброчесності. Дане дисертаційне дослідження є результатом самостійних досліджень здобувачки і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідні джерела.

Структура дисертації досить чітка та співвіднесена з проблемами, порушеними в дослідженні. Стиль написання тексту характеризує логіка і достатня чіткість висловлювань. Дослідження складається з вступу, трьох розділів, висновків до них і узагальнюючих висновків, списку використаних джерел, що налічує 290 позицій, та додатків, до яких входить список ілюстрацій (Додаток А) і альбом ілюстрацій (Додаток Б, що включає 123 позиції)). Обсяг основного тексту становить 143 с. Загальний обсяг дисертації – 308 с.

У **вступі** авторка, дотримуючись необхідних вимог, досить чітко визначила об'єкт і предмет дослідження, узгодивши їх з метою і завданнями, розкрила методологічні засади роботи, наукову новизну та практичне значення результатів дослідження, надала відомості про апробацію ключових положень дисертації.

У **першому розділі** авторка проаналізувала досить значне коло джерел, включаючи архівні. Вдало, на наш погляд, визначені підходи та методи дослідження, відібрані за їхньою відповідністю вирішувати заявлені завдання. Результатом аналізу історіографії теми дисертації стало окреслення напрямків подальшого дослідження порушеної проблематики.

Другий розділ під назвою «Творчі процеси і мистецькі генерації Запоріжжя 1950 – 2010-х років» присвячено аналізу професійних здобутків кількох поколінь запорізьких мистців в загальноукраїнському контексті. Зупинившись певною мірою на розвитку монументально-декоративних форм у даному регіоні у перші десятиліття другої половини ХХ століття, авторка зосереджується на розвої станкового живопису та різновидах сюжетно-тематичних картин, створюваних місцевими майстрами, відводячи основне місце пейзажу, в якому виявляє ознаки спротиву соцреалізму. Відображення подібних тенденцій дисертантка бачить і в діяльності місцевого фотографічного клубу. Розглядаючи період 1980 – 1990-х років, авторка наголошує на приєднанні провідних запорізьких мистців молодшої генерації до руху представників «нової хвилі» в тогочасному українському мистецтві і появі в місцевому осередку таких нових мистецьких форм, як асамбляж, інсталяція, перформанс тощо. Приділено увагу і традиції запорізьких пленерів у контексті пленерного руху з початку ХХІ століття.

У **третьому розділі** «Інституалізація художніх процесів Запоріжжя» йдеться про створення відповідних інститутів задля розвитку художнього життя, що включає художню освіту, мистецькі угруповання, музейну справу. Виявлені чинники, що посприяли розгортанню таких процесів. Показано, що створене 1948 року «Товариство художників Запоріжжя» у 1962 році увійшло до складу місцевого відділення Спілки художників України і до кінця 1980-х залишалось провідною інституцією художнього об'єднання в місті, у той час як неофіційно діяли група Г. Колосовського, майстерня А. Гуліча «Вежа». Показано, що з мистецьких навчальних закладів в місті на сьогодні працює створена 1959 року чотирирічна дитяча художня школа, де вчать основам образотворчої грамоти, і нещодавно створені дизайнерські спеціальності при вищих навчальних закладах. Зупиняється авторка і на діяльності створеного 1971 року Запорізького обласного художнього музею та аналізі його фондів.

Подані як результат проведеного дослідження узагальнюючі висновки досить чіткі й виважені.

Оприлюднення результатів наукової роботи. Наукові результати дисертації висвітлено у трьох наукових публікаціях здобувачки, розміщених у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України. Окрім того, результати дослідження були апробовані на дев'яти фахових конференціях.

Таким чином, наукові результати, викладені в даній дисертаційній роботі, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувачки та відповідають вимогам п. 8–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 14.

Зауваження та дискусійні питання щодо змісту дисертації. По-перше, в дисертаційному дослідженні, починаючи з назв підрозділів у *Змісті* роботи, зроблена ціла низка граматичних або суто механічних помилок. Так, у *підрозділі 2.1* замість «Мистецький» авторка пише «Мистецькій», а в *підрозділі 3.2* замість «угруповання» вживає написане з помилкою «угрупування». І список цей можна ще продовжувати.

Далі. З точки зору історичної логіки, Запоріжжя – козацький край. Авторка не раз торкається проблеми повернення до національних джерел у творчості запорізьких художників. Утім, розглядаючи розвиток монументально-декоративних форм мистецтва у 1960 – 1970-і роки, часом просто інформує про створені тоді стінописи чи вітражі й мозаїки, не підкріплюючи це відповідними ілюстраціями, не розкриваючи значення тих творів для українського мистецтва. Так, на с. 47 дисертантка повідомляє, що мистець Леонід Орленко залишив значний корпус талановитих творів, виконаних «у техніках рельєфу, фрески, вітражу, мозаїки, художнього литва», а в кафе «Марічка» (1965) він виконав мозаїчне панно, натхненний «Лісовою піснею» Лесі Українки. А чому б не показати це панно в ілюстративному ряді в додатку, де не представлено жодного твору цього, за

словами авторки, талановитого запорізького майстра. Більше того, тема збереження мозаїчних панно 1960 – 1970-х років в Україні, які зараз поварварськи знищуються в різних містах України, зараз надзвичайно болюча. І добре було б, якби авторка хоч якось торкнулась її.

Надзвичайно шкода, що у фондах Запорізького обласного художнього музею відсутні мистецькі твори доби козацького бароко. Можливо, окрім відомих музейних колекцій у Дніпрі й на Хортиці, вони мають місце у приватних зібраннях Запоріжжя. Чи не цікавились цим?

Важливою ознакою художнього життя сьогодні в різних регіонах України набувають такі сучасні форми вуличного мистецтва, як графіті та мурали. Авторка наводить два зразки графіті в Запоріжжі (іл. 2.3.73, іл. 2.3.75). Утім, нічого не сказано про розгортання муралістського руху, який набирає все більших обертів у різних містах України, особливо після вторгнення російських військ в незалежну Українську державу 24 лютого 2022 року. Крім того, в різних українських містах мистці виступають з виставками на антивоєнну тему. І хоч авторка даної дисертації часові межі свого дослідження доводить до 2010-х років, хочеться побажати їй в подальшому звертати більше уваги на відображення подій сьогоднішнього дня в художніх творах запорізьких мистців.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів.

В цілому висловлені зауваження не є принциповими. Вважаю, що дисертаційна робота Г. Лисенко на тему «Художнє життя Запоріжжя другої половини ХХ – початку ХХІ століть» виконана на досить високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням. Дисертаційна робота за актуальністю, теоретичною та практичною цінністю здобутих результатів, обґрунтованістю висновків повністю узгоджується з науковим профілем спеціальності 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» та відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора

філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненням від 19.05.2023 № 502) і Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ №341 від 21.03.2022).

Здобувачка Лисенко Ганна Олександрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Рецензент:

доктор мистецтвознавства,
професор, член-кор НАМУ,
професор кафедри
теорії і історії мистецтва

Харківської державної

академії дизайну і мистецтв / _____ / Людмила СОКОЛЮК

М.П.

« ____ » _____ 2024 р.